

füzet jelent meg tartsafalvi *Pálffy* Aladártól. A Rákóczi-ünnep alkalmából írta hiteles adatok alapján a fiatal historicus, kitől már több kisebb történelmi munka látott napvilágot.

Dr. Bedő Albert, ny. államtitkár, egyházunk nagyérdemű tanácsosa újabb pályadíjat tűzött ki és erre a következő pályázat hirdettetik ki: *Pályázat egyházi beszéd megírására.* Községes vasárnapi ünnepre népszerű nyelven unitárius egyházi beszéd irandó a protestáns hitélet szabad-elvű irányának szellemében s a nép vallásos hitének és erkölcsi érzésének serkentésére. A beszéd annak bizonyítását kell tárgyalja, hogy az unitárius vallás hitelvei is Jézus Krisztus életében és tanításaiban gyökereznek. A beszéd terjed lme Ciceró betűkkel nyomatva nyolczad alakban legfennebb 12—16 oldalra terjedhet. A pályadíj Egyszáz korona, mely a bírálóat kihirdetése után csak absolut becsü eredeti beszédnek adatik ki. A bírálóat eredményét az 1907. évi zsinati főtanácson hirdetik ki; a bírálóat pedig az Egyházi Képviselő Tanács által a kolozsvári unitárius Kollegiumban tanító felszentelt tanárok és lelkészek köréből, az E. K. Tanács által választott 3 tagu bírálóbizottság teljesíti. Pályázhat minden felszentelt unitárius pap, kivéve az előbb említett Kollegiumban tanító papokat és tanárokat. A pályaművek idegen kézzel irandók le és jeligével látandók el, szerző neve pedig külön borítékban zárandó le s ez a boríték pályamunka jeligével látandó el.

A pályaművek 1907. évi május hó 31-ig posta útján az unitárius püspöki hivatalhoz küldendők be, később beérkező művek pályázatra nem boesátatnak. A pályamű a nyertes szerző tulajdona marad, de a „Keresztény Magvető” című unitárius folyóiratban kiadatik. Nyomatásban már megjelent beszédek nem versenyezhetnek.

KÜLÖNFÉLÉK.

Pál apostol keresztény gyülekezetei. Dobschütz német theologus *az apostoli korszakról* irt könyvében a Pál apostol által alapított gyülekezeteket így jellemzi: Az új vallás a synagogától elkülönítve, akadály nélkül fejlődhetett. Eleinte nem voltak a gyülekezeteknek szabályaik, a szentlélek működésére volt bizva minden. A presbyteri rendszer bár korán, de mégis később fejlődött ki. A gyülekezetbe a Jézus nevében végrehajtott kereszteléssel vették fel a tagokat. A pogányokból lett keresztényeknek a régi pogány természetet babonáival és erkölestelenségével, le kellett vetkezni. Gyülekezeteikben tehát keresztény erkölesöt kellett teremteni. A jeruzsálemi első gyülekezetben könnyű volt a dolog, a judaizans keresztényeknek nem kellett egyebet tenni, csak a törvény gyakor-

lata által a lelkekbe annyira benyomott erkölcsöt elfogadni s azt az élő hittel és szeretettel a Jézus szellemében áthatni. De a pogány eredetű gyülekezetekben ez az alap hiányzott, ott egészen újat kellett teremteni. Pál apostol, bár a zsidó eszméknek nem egy nyomát megőrizte, még sem gondolt soha arra, hogy az erkölcsöt gyülekezetei számára a judaizmusból alkossa meg. Általában ő nem is kereste, hogy előírt erkölcsi szokásokat vigyen bé a gyülekezetbe; ő azt akarta, hogy a keresztény autentikus erkölcs önként álljon elő a gyülekezet kebelében; az Úr szelleme, mely az egyházakban élő és működő, megfogja teremteni az életnek amaz új formáit, melyek számukra szükségesek. Például, a mi azt a szokást illeti, hogy a bálványoknak ételeket áldoztak, nem kötötte magát a jeruzsálemi értekezlet előírásaihoz; ő azt akarta, hogy az egyházak maguk határozzanak magatartásukra nézve, ő csupán arra törekedett, hogy az evangéliumi elvek számára erkölcsi szellemet teremtsen, mely azokat vezesse és minden erkölcsnek föléje teszi, mint felsőbb elvet, a keresztény szeretetet. Így ő az egyházakat a függetlenségre készíti elő. Tudjuk, hogy e függetlenség nem volt veszély nélkül, különösen Korinthusban; de annak végül mégis fontos és értékes eredményei lettek.

Az erdélyrészi ág. ev. egyházkerület új püspököt választott. Müller Frigyes ez év folytán, magas életkorára való tekintettel nyugalomba vonult s az így megüresedett helyre oct. 30-án dr. Teutsch Frigyes lelkészt választották meg a Nagyszébenben tartott kerületi gyűlésen. Müllertől mint egy igazi keresztény jellemű püspöktől vett búcsút a közgyűlés, ki a pártharczokon felül állott.

A protestantismus iránt elismeréssel adózik Cornély francia író (a Siècle-ben). A róm. katolikusoknak és a protestansoknak a szétválasztási törvénnyel szemben való magatartását hasonlítja össze és azt mondja, hogy a protestans egyházak szervezete hasonlít ahhoz, a mit most a francia állam ajául és kíván. S hozzáteszi azt is, hogy ez volt az első keresztény gyülekezeteknek is a szervezete, a melyekhez az apostolok a szentkönyvekben fenmaradt leveleket intézték. „Association culturelle“-ek voltak azok is a világiak által kormányozva. Később, mondja, a pápaság az egész katolicismus felett oly uralmat terjesztett ki, melynek párját esakis az orosz autokráciában lehet találni. A protestantismus természetes formája volt ez autokrácia elleni tiltakozásnak. Ezért, hogy a protestansok

gyűlöletesek lettek a pápáknak és a francia királyoknak. Ezért, hogy a mi a reformatio a vallási dolgokban, ugyanaz az 1789-iki revolutio a politikaiakban.

Franciaországban a szétválasztási törvény óta a protestansok közt is fontos események mennek végbe. A hogy az állam és egyház szétválasztását törvényben kimondták, a különböző protestansok egyesülést kísérlettek meg. De sajnos, ez megtört az orthodoxok magatartásán. Ez év elején az orthodoxok kijelentették, hogy nem hajlandók a liberálisokkal egy egyházban működni. A liberálisok akkor egyházaikat egyesítették e czim alatt: „Egyesült reformált egyházak.“ Időközben a szélső orthodox párt, mely eleinte csak a liberálisokat akarta kizárni, a hitvallás körüli szűk felfogásával és túlzó szigorúságával annyira ment, hogy a saját pártjából a „jobb közép“ oldal kényszerítve érezte magát arra, hogy belőle kiváljék és függetlenül munkáljon. Ez az oldal, vagyis a „mérsékelt orthodoxia“ october 24.-re *Jarnac*-ba értekezletet hívott össze, meghíva arra az összes reformált egyházközségek képviselőit. A szoros értelemben vett orthodox párt nem küldött egyetlen egy képviselőt sem; a liberális egyházak nagyobb részéből azonban megjelentek a meghívottak. A jarnac-i gyűlésnek örvendetes eredménye, hogy a jelenvoltak, liberálisok és liberalis „orthodoxok“ egyértelműleg elhatározták, hogy egy széleskörű, átfogó egyházat alkotnak. Kimondták a „főbb elveket“, a melyeknek alapján az alakulás történik, de félreérthetetlenül jelezve, hogy a „Declaratio“-nak szavai nem kötik meg az egyházakat, melyek fel lesznek híva, hogy a Declaratio czéljával és szellemével való egyezésüket kinyilvánítsák. Szóval a Declaratio a főbb protestáns elvek foglalátja, de nem kötelező hitvallás. A beérkező nyilatkozatok után ismét közgyűlést fognak tartani.

Sweitzban is Franciaország példájára mozgalom indult az állam és egyház szétválasztására. A genfi kantonra nézve már meg is készítették a törvényjavaslatot. E javaslat főbb pontjai: Az állam és a községek az egyházak fentartásához semmivel se járulnak. A vallásfelekezetek, mint társulatok szervezkedhetnek. Az istentiszteletül szolgáló helyiségek, melyek egyházközségek tulajdonai, továbbra is azok birtokában maradnak. A Szent Péter-templom — Genfnek főtemploma — Genf városának elidegeníthetlen egyházi tulajdona s jövőre is protestáns istentiszteletre való használatra lesz bekebelezve. A törvény a megszavazás után három év múlva lép

életbe. A protestans hivek 25 világi és 6 egyházi tagból álló bizottságot választanak, melyre az egyházi vagyion-kezelést bizzák.

Németországon a szabadelvüektől az orthodox consistoriumok sok gyülekezetet vonnak el. Híába választanak a gyülekezetek szabadalvú lelkészt, a consistoriumok nem erősítik meg. Eljárásukban ezeket hallgatag a kormány is támogatja. Mindemellett a szabadalvú egyházak és társulatok száma szaporodik s főleg Bremenben és Berlinben.

Cousin Victor és a katholicismus. A múlt százban élt e jeles francia idealistikus bölcseletnek a katholicismusra téréséről irt egy francia lap. Az ide vonatkozó okmányokat azután közzé tette a „Journal des Débats“. Ezekből annyi tűnt ki, hogy 1848 után Sibour és Morlot párisi érsekek, Dupanloup orleansi érsek és Falloux gróf közvetítették a kibékülést, mire IX. Pius pápa szólította fel, ki mindenképpen azon volt, hogy Cousint a feltétlen alárendelésnek megnyerjék. Falloux gróf iratai közt egy jegyzéket találtak, melyben Cousin azt mondja: „Ha azt kellett hogy irjam, hogy Jézus Krisztus nem Isten s a vérpadon kell meghalnom, inkább választom a vérpadot.“ Cousin nem vonta vissza, mit műveiben irt. Mikor Cousin Cannesben utolsó pillanatait élte, egy katolikus pap megjelent nála, de a haldokló bölcselet már nem volt eszméleténél. Cousinnek a katholicismusra téréséről tehát egyáltalán nem lehet szó.

Francia katolikus írókról szólva a „Libre Parole“-ban Drumont, azt mondja, hogy a katolikus párt nem tudja azokat megbecsülni. „Houx Henri, ki mint katolikus író már régóta ismeretes, sok igazságtalanságot kellett hogy szenvedjen némely egyházi személyiségektől. Tény, hogy a katolikus párt vezetői nem szeretik a tehetséges embereket. Magát Vouillot Louis-t — a katolikus politikai író is kevesebb becsülésben részesítették némely egyházi személyiségek, mint ellenfelei, a szabadgondolkozók, kik mindig elismerték e nagy író jelességét. A katolikus pártról beszélek itt és nem az egyházzól.“

Brunetiére, az ismert klerikális vezér elhunyt Párisban. Tagja volt a francia akadémiának és több kritikai művet irt a francia irodalomról. Résztvett hazája politikai mozgalmában. XIII. Leo pápa idejében, hogy a klerikális politikát elősegitse, egy csatakiáltást bocsátott világgá: „A tudomány esőd“-jét, melytől visszhangzott akkor az egész Franciaország, s melynek volt is értelme

az atheistikus tudósokkal szemben, de semmi jelentése nem volt a valódi tudományt illetőleg. Brunetiére klerikalismusának egyébiránt volt határa. Mindig szem előtt tartotta hazája lényeges érdekeit. Az állam és egyház szétválasztásának kérdésében több conservatív vezérrel együtt a szétválasztási törvény hive volt. Megakartta kimélni Franciaországot a vallásháborútól. De Rómában X. Pius alatt tanácsait nem vették figyelembe. És a mikor költözik, épp most foly a harc a szétválasztási törvény végrehajtása körül, a Clemenceau-kormány és a római udvar közt.

A felekezeti középiskolák tanárainak fizetésrendezése. Még a Tisza-kormány programjába vette, hogy a felekezeti, községi és törvényhatósági középiskolák tanárainak fizetését személyi pótlékokkal annyira egészíti ki, a mennyit az állami középiskolák tanárai az 1904. évi I. t.-cz. alapján élveznek. E célra az 1906. évi állami költségvetésbe 300 ezer koronát vett fel azzal a szándékkal, hogy 1906. július 1-től folyósítani fogja. Ez a terv azonban váratlanul nagy módosuláson ment keresztül. Gróf Apponyi e pótlék kiosztása céljából egy szabályzat tervezetet dolgoztatott ki s megküldte az érdekelt hatóságoknak hozzászólás végett. Már a tervezetben általánosan feltűnt, hogy a segélyezendők sorában ott vannak a szerzetes tanárok is, kikről a Tisza conceptiójában említés sem volt. Apponyi bevette őket is, a mi ellen semmi kifogást sem emelhetünk. De elfeledte részükre megfelelő összegről gondoskodni a költségvetésben, a mi már határozottan hiba, s ránk nézve sérelem. Mert a 300 ezer korona felvétele számítás alapján történt, míg a szerzetes tanárok felvétele a segélyezendők közé, minden számítás nélkül. Ha már felvették, akkor a fedezet megfelelő emeléséről is gondoskodni kellett volna. Ez azonban eddig nem történt meg, s éppen ebben van a sérelmünk.

Innen van az „ideiglenes“ és „végleges“ szabályzat közötti nagy különbség is. Az ideiglenes szabályzat 1. §-a ugyanis alapelvül kimondja, hogy „a felekezeti . . . középiskolai tanárok fizetése személyi pótlékkal az állampénztárból oly összegre egészítették ki, a minőt az állami középiskolai tanárok élveznek“. A végleges szabályzat 1. §-ában pedig ezt olvassuk: „ . . . az állampénztárból az államköltségvetésben *e célra felvett összeg keretén belül, fokozatosan*“ stb. Az sincs megmondva, hogy mennyi idő alatt. Elkészült az ideiglenes szabályzat. Kiküldötték a főhatóságokhoz hozzászólás végett. Közben azonban észrevették, hogy az eredeti tervbe bevett

iskolák tanárai részére megszavazott összeg nem lesz elég a szerzetes tanárok részére is. Mit csináltak tehát? Megváltoztatták — mindnyájunk megdöbbenésére — az ideiglenes szabályzat alapelvét, a mely ellen, nem hiszszük, hogy egyetlen főhatóságnak is kifogása lett volna. Megváltoztatták, mert az előző kormányoktól átvett eredeti tervbe becsempésztek egy olyan gondolatot, melyre azelőtt senki sem gondolt, azonban a kellő előrelátás hiánya miatt a gondolat megvalósításának eszközeiről senki sem gondoskodott. Semmi kifogásunk sincs az ellen, hogy a szerzetes tanárok fizetése is kiegyé- szíttessék. Az egész magyar középiskolai tanárság ugyanazt a hazafias munkát végzi. Az igazság elve azt kívánja, hogy munkájuk egyenlően díjaztassék. De éppen az igazság nevében kell tiltakoznunk az ellen, hogy a felekezeti, községi és törvényha- tósági középiskolák tanárai részére megszavazott összegből — a jogosultak világos anyagi kárára és sérelmére — a szerzetes taná- rok is részesüljenek. Tessék részükre a törvényhozástól külön fede- zetet kérni. Biztosan reméljük, hogy a törvényhozás megadja. Ne veszélyeztesse a közoktatási kormány ilyen üszkök bedobása által a felekezeti békét, melynek fentartása olyan nagy fontosságú érdek. Mi még mindig reméljük, hogy az elkövetett hibát végrehajtás előtt javítani fogják.

(g. k.)

Értesítők. A kolozsvári unitárius collegium értesítője 1905/6 évről. Azzal kezdjük ismertetésünket, a mit a híres Labruyère szokott mon- dani: „Mindent elmondottak már mások, későn jöttünk“. Ha valamely érte- sítőt kell ismertetnünk, úgy az iskola életéről kell képet adnunk. Ezt pedig már előttünk elvégezte dr. Gál Kelemen, igazgató és dr. Boros György, theol. decanus. Az előttünk levő 208 oldal terjedelmű értesítő kimerítő ismertetése egy fáradtsággal átmunkált iskolai évrnek. Az értesítő első része a papnevelő intézetről számol be. Az 1905/6. isk. évben volt 23 rendes és 1 rendk. hallgató. „A tanév munkássága a rendes mederben haladt. Nem zavarta váratlan körülmény, nem adott újabb lendületet semmi esemény.“ Változatosabb volt a gymnasium élete. A tanulmányi előmenetel általában kielégítő, mi egy- részt a jól megállapított tanrend, másfelől a didaktikai elv egyöntetűségének tudható be. Megemlítésre méltó, hogy minden tárgyból jeles volt 28, oszt. ismétlésre utasított 50. Unitárius tanuló volt 147, más vallású 29. Dicsé- rettel kell megemlitenünk az ifjúság szorgalmát, melyet kiváltképpen az önképzés terén tanusított. A tanári karban Kanyaró Ferencz r. t. betegsége miatt változás állott be. A tanárok irodalmi munkássága — mi az iskola niveaujának fokmérője — mint a multakban, úgy most is szakszerű, válto- zatos és értékes. Az értesítő elején Márkos Albert tanárnak értékezése van „Igék a nyikómenti székelységben“ czimmel. — *A székelykeresztúri unitár. gymn. értesítője 1905/6. évről.* Az értesítők terjedelme nem áll mindig arányban a benne összehalmozott anyaggal. Keresztúri gymnasiumunk is derekasan kivette részét a nevelés munkájából. Év elején volt 153 tanuló, ebből kilépett 8, meghalt 2, maradt 143 (93 unitárius). Tanulmányi előmenetel szerint volt 17 jeles, oszt. ismétlésre utasított 20. Az iskolai életet nem zavarta meg semmi, az ifjúság vallás-erkölcsi állapota kifogástalan volt. Szomoruan kell mégis megemlitenünk, hogy egy tanuló öngyilkossággal

oltotta ki életét, szegénysége miatti bánatában. Az értesítőt most is Sándor János igazgató állította össze. — *A tordai unitár. gymn. értesítője 1905/6. évről.* Érthető érdeklődéssel forgattuk végig ez értesítőt, megtudandó, vajjon a nagy reménnyel és áldozattal visszaállított algyemnasium életképesnek fog bizonyulni? Nem csalódtunk. Az iskola fennállásának első évében, az első osztályba 69, a másodikba 37 tanuló iratkozott be. Év végére maradt összesen 100, e közül unitárius 39, más vallású 76. Minden tárgyból jeles volt 5, oszt. ismétlésre utasított 8. A fegyelmi állapot általában jónak mondható. A tanulmányi és iskolai ügyeken kívül az iskola megnyitásáról való bő tudósítást, a szerződést a várossal és vármegyével magában foglaló 94 oldal terjedelmű értesítőt Varga Dénes igazgató állította egybe.

Ha összefoglalólag végig tekintünk hitfelekezetünk iskoláinak értesítőin, örömmel tapasztaljuk, hogy úgy a tanulásbeli eredmény, mint az ifjúság erkölcsi magaviselete kielégítő s általában azon fokon áll, melyet a miniszteri tanterv megkíván. De még egyet kell konstatálni, azt, hogy az értesítők megszerkesztése eltér a sablonos egyformaságtól, az igazgatók gondot fordítanak az egybegyűjtött anyagnak helyes összeállítására. Ha végig tekintjük a tanári karok névsorát, meglepően sok kezdő tanár nevével találkozunk. Az öregeket új erők váltják fel, a múltból elmaradt, mit túlszárnyalt az idő s az új erők, a régi tanárok tapasztalatai által irányítatva, egyesítve a tradíciót a tudomány újabb eredményeivel: hivatva vannak unitárius iskoláink erkölcsi színvonalát a legmagasabbra emelni. Adja az ég, hogy úgy legyen!

(b. i.)

Gyászhirek: *Benczédi Gergely* ny. főgymn. tanár, fő- és képviselő-tanácsi tag, egyházi közpénztárnok dec. 13-án, életének 68-ik, házasságának 35-ik évében elhunyt Kolozsvárt. Benczédi Gergelyné, Mikó Klári férjét; Benczédi Zsuzsika Nyiredy Gézané, Dr. Benczédi Andor, Benczédi László édes atyjukat gyászolják az elhunytban, Dr. Nyiredy Géza tanár pedig apósát. — *Vass István* hom.-szentpéteri ny. lelkész november hó 21.-én, életének 72-ik, özvegységének 17-ik évében, H.-Oklándon elhalálozott. Homoródjánosfalván helyezték végnyugalomra a hom.-szentpéteriek volt hív lelkipásztorát. Elhunytát mindenekelőtt gyászolják gyermekei: Vass Albert gyógyszerész, Vass Klára és dr. Vass Miklós áll. főgymn. tanár, folyóiratunk munkatársa. — Ez év folytán halt el *Útő Dániel* nyugalmazott volt kálnoki lelkész Kálnokon, továbbá *Szuhay János*, nyugalmazott volt járai lelkész Maros-Illyén, mindkettő magas életkorban.

ARANYKÖNYV.

Adakozás a kolozsvári egyházközség templom-tornya újraépítésére.

(XIV—XIX. közlemény.)

Árkosi Benkő Mihályné, Szöllősy Juliánna	400 K.
Dr. Kőváry László	200 „
Vargyasi Hajós Gyula	20 „
Gálfy Lőrincz	10 „
Kálnoki dr. Bedő Albert	50 „
Fekete Gábor	20 „
Stadler Sándor	20 „
Müller Gyula	20 „
Albert Iván	50 „
Akeszmann Albert, Reschner G. és társa	16 „
Székely János	10 „
Ferencz József és neje Gyergyay Anna	100 „
Mina János	10 „
Id. Szilágyi József	60 „
Székely Sándor	10 „
Toroczkay Venczel	20 „
Balogh József	10 „
Reitter Aladárné, Sámi Anna	100 „
Haller Rezsóné, Groisz Kornélia	50 „
Boér Gergely	20 „
Nagy Gyula	10 „
Raffaj Domokos	10 „
Albert Dénes	20 „
Pálffy Márton	10 „
Engel Gáborné, H. Haller Kornélia	20 „

I—XIX. közl. összesen: 6313 korona.